

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiilo solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

Summary

Economic and technical changes have affected the scale of values of the countryside, but the pressure to make intensive use of our living space is increasing. Nature is under assault from all angles, and the protection of individual sites is an inadequate response to this problem. The crucial task of experts who deal with this is to protect nature itself with all its diversities.

In Austria, a pilot project »Renovation of Farms, Villages and Towns« has been made as Austria's contribution to the »European Campaign for the Countryside«. The »modules«, material designed to foster ideas and innovation are available to all country dwellers (local population, planners, builders, experts etc.). The brochures contain landscape planning in order to preserve the ecological basis of agriculture, cultural activities, community work and local history. The project is designed to provide the inhabitants with a strategy immediately applicable (available to anyone who wants to carry out renovation work). Museum of Prigorje - Sesvete will publish such a material in order to encourage population to maintain their heritage. In co-operation with the Institution for Protection of Cultural Monuments (they will make a »module« for the brochure), and using the documentation on venacular buildings, MPS will publish a brochure which will be available to local population, and to all the experts who deal in planning, building etc. The objectives of such action are to reinforce and promote the individual identity in the community, to encourage people to preserve their old houses, and preserve at the same time to improve the housing and the environment of village dwellers in a spirit of eco-psychology.

Slavica MOSLAVAC, Muzej Moslavine Kutina

RURALNA ARHITEKTURA U CRKVENOJ ULICI U KUTINI

Pučke starine, stambeni i gospodarski objekti u Crkvenoj ulici u Kutini predstavljaju ostatke nekadašnjeg načina gradnje kao i života u tim prostorima.

Priprosti su to prostori izgrađeni u dosluhu sa okolišem, bez laži i patetike i zato često dostojanstveni u svojoj jednostavnosti.

KUĆA, TRIJEM, ČARDAK, najčešći naziv za nju je HIŽA ili IŽA. Ona je jedinstveno mjesto sveukupnosti postojanja obitelji ili šire porodice. U njoj se odvijaju svi životni procesi. U DRUŽINSKOJ SOBI - borave ukućani preko dana, a spavaju starci i djeca. Kuća je dom, prebivalište i utočište. Dvije su važne komponente za zajednički život: stol sa svetim i osobnim slikama, uspomena iz prošlosti na zidu iznad njega, i drugo, zemljana peć, mjesto pripremanja hrane i izvor topline.

Ljepotu humaniziranog građenja prostora kao projekcije života čovjeka, u svojim »MISLIMA« ovako je izrazio Julius Michelet:

»Kuća, to je sama ličnost, njen oblik i njen najneposredniji

napor; rekao bih, njena patnja.«¹⁾

»Kao vječan čuvar drevne tehnika i naš je narod ostavio kao baštinu uzorke mnogih dotjeranih postrojenja koje je sam izrađivao, a to su: mehanizacija bez mehaničara; strojevi bez strojara; konstrukciju bez konstruktora; tehniku bez tehničara; zgrade bez graditelja; dizajn bez umjetnika i arhitekturu bez arhitekta.«²⁾

Tako i Kutina ima svoju ostavštinu iz prošlosti: ruralnu cjelinu u Crkvenoj ulici u Kutini. To je pet drvenih, stambenih objekata, kuća tzv. TREM, TRIJEM, ČARDAK (tri od ukupno pet) te dvije prizemnice. Premda poneki neodržavani ili napušteni, ovi primjerci tradicijske arhitekture predstavljaju značajne ostatke graditeljskog nasljeđa s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Objekti su građeni na tradicijski način od hrastovih greda i PLANJKI, a značajke ovog načina gradnje ogledaju se u tehnici, materijalu, omjerima i

Ruralna cjelina u Crkvenoj ulici u Kutini

raščlambi unutarnjeg prostora te drugim značajkama karakterističnim za narodno graditeljstvo ovoga kraja.

Na okućnici su očuvani i gospodarski objekti. To su ŠTALA sa ŠTAGLJEM, SVINJAC - KOTEC, KOKOŠINJAC, KOLNICA.

Obzirom na kulturno-povijesnu, etnološku, arhitektonsku, dokumentarnu vrijednost ovih objekata, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu upisao je još 1975. godine ove objekte u Registar nepokretnih spomenika kulture.

Danas se ovi objekti ne mogu više promatrati kao spomenički kompleks jer to odavno više i nisu. Razbijanje jedinstvenosti nastalo je izgradnjom zidane prizemnice u Mikočevom dvorištu (kbr. 52), tako da se ovi objekti mogu još promatrati samo pojedinačno sa ili bez gospodarskih zgrada.

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba bavi se desetljećima zaštitom vrhunskih ostvarenja ljudske kulture na našem tlu te je stvorio popis impozantnog broja pojedinačnih kulturnopovijesnih spomenika, a

uložili su i velike napore da se oni sačuvaju od propadanja, da se osposobe za daljnje življenje i da im se vrati gdje god je to moguće izvorno obličje kako bi što vjernije i u izvornoj kvaliteti prezentirali danas i u buduće kulturni domet naše sredine.

Karakteristike narodnog graditeljstva

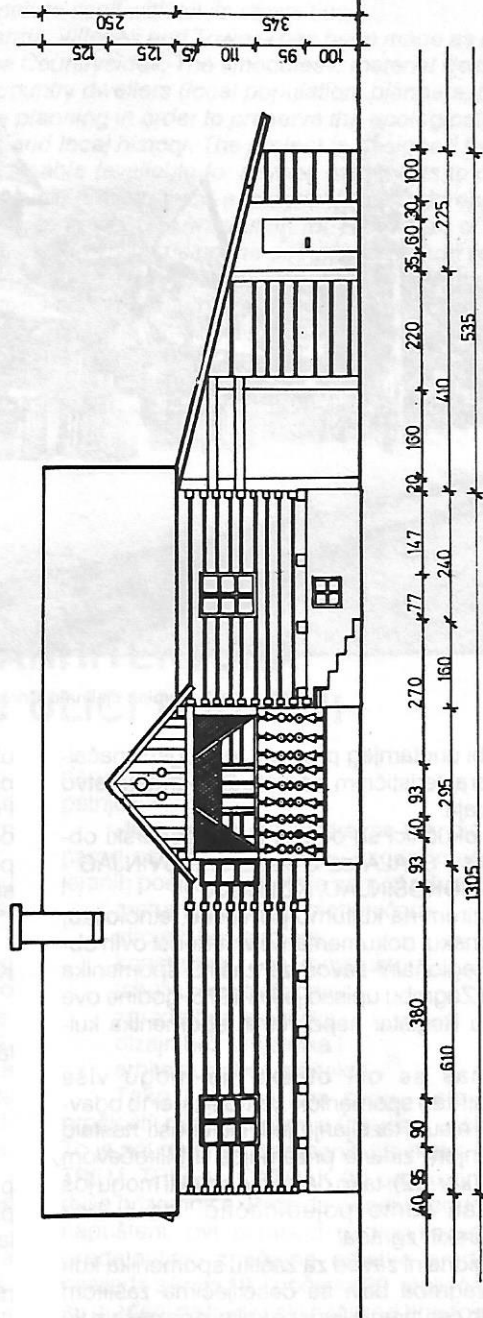
Narodno graditeljstvo šireg područja Moslavine dijeli se na dva područja:

- 1) sjeveroistočno područje i
- 2) jugozapadno područje.

KUĆE NA TREM, ČARDAK, TRIJEM kao i prizemne daščare u Crkvenoj ulici u Kutini pripadaju tipu kuća jugozapadnog dijela Moslavine.

Nastanjene katne kuće u Crkvenoj ulici vlasnika Brajdić Ane, (kbr. 40), Friš Ilonke i Drage (kbr. 42), te Mikoč Slave (kbr. 52) kao i prizemne brvnare Gelenčir Milke (kbr. 44), i Vuković Marice (kbr. 46) izgrađene su krajem 19. stoljeća, orijen-

PRŮČNÍ JEJČI

tirane tako da su zabatnim pročeljem okrenute prema jugozapadnoj strani, nekada prema seoskom putu, a danas prema ulici. Pravokutnog su tlocrta s krovom na dvije vode, a Mikočev čardak s poluskošenim krovom; nekada su bile prekrivene ŠINDROM (drvenim hrastovim daščicama), a danas crijepom.

Kuće su građene od najstarijeg građevinskog materijala - drva i to hrastovih PLANJKI i GREDA dugih i po 16 metara, a širokih i do 60 cm. PLANJKE su obrađivane tesanjem (stariji način) i piljenjem (noviji način), a na uglovima su spajane ŠVAPSKIM SJEKOM (također novija varijanta), za razliku od pojedinih gospodarskih objekata (npr. Mikoč Slave), gdje se zadržao stari način ulaganja tzv. HORVATSKI VUGEL.

SJEK ili VUGEL je način spajanja stijena od greda ili MOSNICA, na uglovima drvenih kuća.

Kod HRVATSKOG SJEKA (VEZA) od brvana ili MOSNIČA glave greda presišu preko ugla, a kod NEMŠKOG (ŠVAPSKOG), glave greda su na uglovima ravno prerezane i izjednačene s licem stijena od brvana.

Prizemne drvene kuće imaju zidane temelje, a pod jednim dijelom kuće i podrume koji su služili kao spremište za vino (danas važno i u dosta trošnom stanju).

Trijemovi počivaju na četiri oveća kamena, stavljena na svaki ugao kuće, na što dolaze konstruktivne grede koje povezuju stijene odozdo, a zovu se TEMELJAČE, PODCJEK, PODSJEK. Završne grede koje odozgo povezuju sve uzdužne i poprečne stijene nazivaju se NAZIDNICE, VJENČANICE, NASTENI.

Između tih dviju greda slažu se PLANJKE, horizontalno, jedna na drugu vezujući se drvenim klinovima MOŽDENJACIMA, čineći tako zidni omotač.

Sredinom, duž čitave kuće teče temeljna, krovna greda SLJEME, SLJEMENJAČA, GREDA, PODVLAKA, SEDLO, TETIVA koja zajedno sa NASTENIMA povezuje GREDICE, slagane na 1 metar širine, a prostor između njih popunjuju PRSNICE (daske), koje tvore GORNJI POD.

Svjetlost u unutrašnjost prostorija dolazi kroz prozorčice sa četiri, a na noviji način i sa šest okana, zatvaranih drvenim KAPCIMA ili ŠALOPORKAMA (kbr. 52).

Ulaz u stambeni objekt nalazi se s južne strane, a »štiti« ga natkriveni PRISTAŠEK ili KAPIĆ, TRIJEM sa (Vuković) ili bez rešetkastog ukrasa (Gelenčir).

Na kat se dolazi SHODIĆEM, tj. natkrivenim, vanjskim stepenicama koje vode u

prvi kat drvenih kuća, zvane još STUBE ili ŠTENGE, a ograda LINA. Ulazne stepenice natkrivene su zasebnim krovčićem KAPIĆEM. Pretprostor na katu iz kojeg se ulazi u HIŽU zove se GANG, GANJAK, GANJERAK ili GRANČEREC.

Sa svih strana TRIJEMOVI ili ČARDACI imaju KROVIĆE, KROVEKE, PODKROVEKE ili ROMCE na dva odnosno tri reda crijepa, a služili su za zaštitu prozora i planjki od osunčanja kao i nakišnjavanja. KROVIĆI su postavljeni na ŠKARAMA, kosim konzolnim poduporama ili na tesarski ukrašenim mosnicama (kbr. 52, Mikoč i kbr. 40. Brajdić).

Tlocrt kata je dvočlano odnosno tročlano riješen. Ulazi se u središnju prostoriju, KUHINJU, KUĆU ili (H)IŽU, a iz nje u SOBU (DO PUTA), DRUŽINSKU HIŽU, najveću prostoriju u kojoj su se ukućani najviše zadržavali, te obavljali mnoge svakodnevne poslove (tkanje, snovanje, pređenje i dr.). Tu su se obavljali radni dogovori. U doba postojanja hrvatskih kućnih zadruga starješina je raspoređivao zadrugare, određivao im posao za slijedeći dan ili tjedan. Prostorija je bila pogodna za održavanje svadbenih i drugih blagdanskih svečanosti kao i pogrebnih obreda.

Ukoliko je na katu i treća prostorija (Brajdić), služila je kao spremište hrane.

Na kraju ganga nalazio se i zahod.

Prizemlje nije služilo za stanovanje, osim u izuzetnim slučajevima kada nije bilo dovoljno prostora za mladi bračni par.

Tada je njima dodijeljena jedna prostorija, zvana ŠUTA, koja se nije razlikovala od ostalih prostorija u kojima se spremala i čuvala hrana, vino i alat. Mikočeva kuća ima i zatvoren prostor na kraju hodnika zvan KILEK, u kojem se odlagao gospodarski pribor.

Danas su još svi objekti osim Brajdićevog trijema nastanjeni, ali dokle će? Ne zna se, ako se ne potrudimo da ih zaštitimo, revitaliziramo i prenamijenimo. Često smo međutim i nemoćni svjedoci propadanja kako samog građevinskog objekta - spomenika, tako i zapuštenosti, propadanja i potpunog gubitka onog pomno odabranog miljea u kome je arhitektonsko djelo stvarano.

I što u takvim slučajevima danas čuvamo? Često puta samo ostatke te povijesti i te kulture, njene fragmente u izmjenjenim odnosno iskrivljenim povijesno-prostornim okvirima.

Stavljanjem preventivne zaštite, te upisom objekata u Registar nepokretnih spomenika kulture nije započeo i stvarni proces njihove sveobuhvatne zaštite, a kamoli revitalizacije, to je briga svih nas.

Rural Architecture of Crkvena ulica in Kutina

Kutina has its own inheritance of old, »Rural whole« situated on the hill, in Church street (»Crkvena ulica«). It is composed of the five wooden residential houses; three of them are the type of so called TREM (TRIJEM, ČARDAK) and two are ground floor cottages. Beside them farming plants are also preserved: ŠTALA with ŠTAGALJ (i.e. stable and shed), SVINJAC-KOTEC (pigsty), KOKOŠINJAC (hen-house) and KOLNICA.

Some of those buildings are unregarded or even abandoned; however, those samples of traditional folk architecture represent the notable remains of the heritage of constructional skills from the end of XIX and the beginning of XX century. Made of the oak beams and PLANJKE, those facilities are built in a traditional way, which is typical in its technique and material as well as in proportions, distribution of an internal rooms and the other features which are significant of local traditional architecture.

Prijevod: Srećko Karapetrić

LITERATURA:

1. Aleksandar Freudenreich: Kako narod gradi, Zagreb, 1972.
2. Davor Salopek: Arhitektura bez arhitekta, Čakovec, 1974.
3. Grupa autora: Etnografska baština okolice Zagreba, Zagreb, 1988.
4. Etnološka istraživanja 1, Zagreb, 1981.
5. Dragica Cvetan: Seoska arhitektura jugoistočnog Žumberka, Zavičajni muzej Jastrebarsko
6. Andrija Mutnjaković: Tercijarni grad, Revija Osijek, 1988.

BILJEŠKE:

1. Andrija Mutnjaković: Tercijarni grad, Osijek, 1988, str. 128
2. Aleksandar Freudenreich: Kako narod gradi, str. 234.

Lidija PLAVEC, Muzej grada Koprivnice

»REMEKI« KOPRIVNIČKIH LONČARA

Cehovska obrtnička udruženja su tokom 18. i 19. stoljeća odigrala dominantnu ulogu u razvoju Koprivnice kao sve značajnijeg podravskog trgovišta. Do početka 19. stoljeća, kada će industrijska revolucija uzrokovati propadanje obrtništva, u ovome gradu djeluje devet cehova, s time da su u četiri od njih radili obrtnici jedne struke, a u ostalim obrtnici raznih ali srodnih struka. Predstavljajući važan faktor u razvoju privrede u cjelini, cehovska udruženja su regulirala ponašanje i život članova u svojim pravilima, statutima i artikulušima. Prema njima je svaki djetić, odnosno naučnik, morao nakon višegodišnjeg usavršavanja izraditi uzoran rad iz svoje struke. U izradi takvog remek-djela, remeka i majsterštika, dolazilo je do potpunog

izražaja djetičevo znanje zanata, kao i smisao za ukrašavanje i oblikovanje predmeta. Muzej grada Koprivnice do danas je sačuvao nekoliko remeka i svaki od njih odlikuje se visinom izrade i zavidnom estetskom vrijednošću.

Kultura i umjetnost sjeverozapadne Hrvatske bila je u prošlim stoljećima usko povezana s kulturnim krugom austrijskih zemalja i Ugarske. Novi stilski pravci donose do tada nepoznate oblike i načine ukrašavanja, koje domaći lončari prilagođuju kulturnoj tradiciji svoga kraja. Taj proces možemo pratiti i na »remekima« koprivničkih lončara iz 18. i 19. stoljeća: Josephusa Daniela i porodice Viker.

Muzej grada Koprivnice čuva četiri »remeka« spomenutih lončara, a tri od njih